Чыла элласе пролетарий-шамыч, ушныза!

Ямде лий

ВЛКСМ Маробком орган
АДРЕС: Йошкар-Ола, Пограничный, 45.

11 январь 1941 ий | ШУМАТКЕЧЕ | № 2 (683)

Веселан канена

Пионер ден школьник-шамычын Всесоюзный военно - физкультурный соревнованийышт

ШКОЛА КӦРГЫСӦ СОРЕВНОВАНИЙ ТӰҤАЛЫН

6 январьыште Йошкар-Оласе 7-ше №-ан средний школысо пионер ден школьник-шамычын ече дене школа кӧргысӧ соревнованийышт эртыш.

Соревнованийыште участвоватлыше-шамыч сай результатым ончыктышт: чыланат БГТО да ГТО значоклан нормым сдатлышт.

5,6,7 класслаше тунемше-шамыч кокла гыч ончыл верым 5-ше классыште тунемше Агачев Володя нале. Тудо 3 километрым 15 минутат 27 секунд кайыш. 8, 9 ,10 класслаше тунемше-шамыч кокла гыч Сенаторов Сергей (результатше: 5 километрым 25 минутат 32 секунд каен) да Пыркова Вера эн сай результатым ончыктышт.

Оласе соревнованийыш 20 еҥым оймро.

СССР-ысе ече спортын мастерже—
Г. И. Павлов.
7-ше школын военрукшо.

КНИГАМ ЛУДЫНА

Ме тӱшкан погынен, художественный литературым лудына. Утаракшым вождь-шамычын илышышт гыч книгам лудаш йӧратена. Теве Мустаев Геннадий „Детские годы Ильича" книгам лудеш.

Шашка, шахмат, домино —мемнан йӧратыме модышна. Тидын деч посна яндар южышто коштына. Вашке БГТО значоклан нормым сдатлаш тӱҥалына.

Якимов Миклай.
Сернурский район, Мустаевский НСШ.

Волжск оласе пионер пӧртысӧ авиамодельный кружок пашам сай ышта. СНИМКЫШТЕ: (шолаште) авиамодельный кружок вуйлатыше РОМАШЕНКОВ КОЛЯ йоча-шамычлан модельын устройствыжо нерген умылтара.

Фото А. ОВЕЧКИНЫН.

Мемнан каникулна

Каникул жапыште ме тӱшкан ече дене чодраш, пасуш коштына. Мемнан катокна уке ыле. Шукерте огыл катокым шке ыштышна. Кызыт тушто эре мунчалтена. Адак шкенан колхозыштына самырык вольыкым шефыш налын ончена. Утаракшым Гаврилов Петр ден Иванов Павел сайын ончат.

Каникулым веселан эртарен, у вий дене отлично тунемаш тӱҥалына.

Сергеев Йыван.
Звениговский район, Куго-Велыж ял.

Мый—отличник

Жапым кучылт моштымаш—тунеммаште, кугу полышым пуа. Мый занятий пытымек кеч-кунамат ече, коньки дене мунчалтем. Варажым урокым ямдылем. Уроклан сайын ямдылалт толам да учительын йодмыжлан отлично гына отвечатлем.

Кокымшо чырыкым отлично дене пытарышым. Мый кажне тунемме ийым похвальный грамота дене тунем лектынам.

Отлично тунеммемлан мыйым Куяр йоча каныме пӧртыш колтышт. Ме тушто каникулым веселан эртарышна.

Вена Гордеев.
Йошкар-Ола, 6 №-ан школа, 7-ше „А" класс.

Ече спортым йӧратем

Мый ече спортым пеш йӧратем. Кажне кечын ече дене тренироватлалтам. Мӧҥгӧ гыч школыш лу километр лиеш, тиде торатым мый кажне кечын эре ече дене коштам. Але марте тӱрлӧ ход-шамычым тунем шунам. Умбакыжат ече дене коштмо техникым кӱрылтде тунемам. Ече дене кошташ тунеммаште СССР спортын заслуженный мастерже Серебряковын книгаже кугун полша, тиде книгам, йоча-шамыч, чыланат лудса.

1938 ийыште школа кӧргысӧ соревнованийыште ече дене кокымшо верым налынам гын, тенийсе соревнованийыште первый верым налшаш верч кучедалам. Кызыт ик часыште лу километр утла каем.

Мемнан школышто ГТО кружок уло. Кружок членшамыч чыланат ГТО значоклан нормым сдатлат.

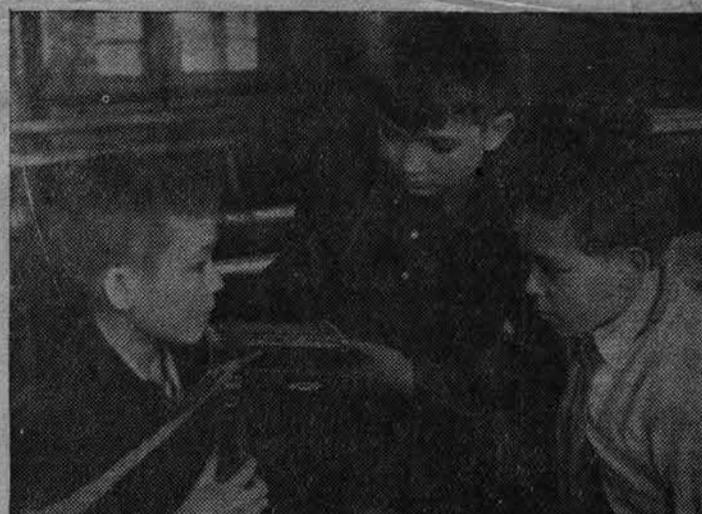
Иванов Павел.
Кугу Шигак НСШ, Звениговский район.

Ныл спектакль

Вашке ме шкенан колхозешна „Эҥыремышвод" лӱман пьесым модын ончыктена. Тиддеч ончыч ме „Тушманын кышаже", „Пустяк паша", „1812 ийыште" пьесым модын ончыктенна. Пьеса колхозник-шамычлан пеш келшен.

Данилов Алексей.
Моркинский район, К.—Кожлаяльский НСШ.

Йошкар-Оласе йоча каныме пӧртыштӧ

СНИМКЫШТЕ: Йошкар-Олинский район, Русско-Кукморский неполный средний школышто тунемше ВЕРШИНИН ЖЕНЯ (шолаште) ПОПОВ БОРЯМ да ПАТРУШЕВ КОЛЯМ гармонь шокташ туныкта.

Шола гыч пурлашке: ГРЕБНЕВА ГАЯ (Волжский НСШ), КОПЕЙКИНА ГАЛЯ (Йошкар-Оласе 2-шо №-ан НСШ), РЕЙМЕР ГЕОЛИТА (Волжский НСШ), САЛЬНИКОВА ВАЛЯ (Йошкар-Оласе 10-шо номеран средний школа) кузе каныммышт нерген дневникыш возат.

ПАТРУШЕВ ГЕНА (Сернурский район, Дубниковский НСШ), ПАНКОВ КОЛЯ (Йошкар - Оласе 6-шо №-ан средний школа) АЛЕКСАНДРОВ ВОЛОДЯ (Сернурский средний школа) биллиард дене модыт.

СКВОРЦОВА ТАМАРА Помарский средний школын 2-шо классыштыже тунемеш. Тудат Йошкар-Олаште кана. СНИМКЫШТЕ: Тамара балалайкым шокта.

Чыла фотоснимок - шамыч С. Чуршуковын.

Веселан канена

Ме тӱрлӧ школла гыч толын улына, чылаже 40 утла йоча-шамыч канена. Каникулна веселан эрта: кажне кечын коньки дене, ече дене мунчалташ коштына, а изирак йоча-шамыч гын, издер дене мунчалтат. Адак театрыш, Пионер пӧртыш, кино ончаш коштына. Каныше йоча-шамычлан культурно канаш лӱмын комната уло, тушто тӱрлӧ журнал, газета, книга-шамыч, домино, шахмат, шашка, лото, биллиард, адак музыкальный инструмент-шамычат улыт. Ятыр йоча-шамыч гитар, балалайка, гармонь дене шокташ тунемыт.

Вершинин Женя.
Йошкар-Олинский район, Р-Кукморский НСШ.

Тиде каникул мыланем нигунам мондыдымаш жап. Мый але олаштыжат первый гана лийынам. Теве поезд нерген книгаште веле лудынам да сӱретым ончынам ыле гын, тиде каникул жапыште шке шинчам денак чын паровозым, вагон - шамычым ужынам. Адак мыланем республиканский музей пеш келшыш. Ме тушко организованно экскурсий дене миийшна. Музейыш миймаш мыланем школышто историй дене тунемме материалым утларак пентыдемдаш полша. Мый ынде каникул деч вара шкенан школыш каемат, кузе канымына нерген сборышто йолташем-шамычлан каласкалем.

Патрушев Коля.
Куженерский район, Иван-Сола средний школа.

Телеграф увертара

Ен-шамыч илышынек тоялтыныт

Германскчй авиаций Английын Кардифф ола ўмбаке ятыр гана кугу налетым ыштен. Налет ыштыме дене олаште шуко пöрт сўмырленыт. Шаланыше пöрт-шамыч йымалан бомбоубежищеш аралалт кодаш тöчышö шуко ен-шамыч илышынек тоялтыныт. Кызыт тушто спасательный партий-шамыч пашам ыштат.

Английский самолет-шамыч Германийын Бремен олажым бомбардироватленыт. Шуко вере кугу пожар лиеден.

Китайыште военный действий-шамыч

Хубей провинцийын югыштыжо (Центральный Китайыште) шукерте огыл китайский войска-шамыч Цзунян олам атаковатленыт.

Янцзы энер дене кайыше японский военный корабль мина ўмбак логалын да командыжге, военный ўзгарге вўд йымак волен каен.

Французский учительым кум ийлан тюрьмаш петыраш судитленыт

Касабланка оласе военный трибунал историй предметым туныктышо Жан Понсым кум ийлан тюрьмаш петыраш судитлен.

Понс икмыняр ий ончыч Советский Союзыш толын каен да ужын коштмыжо нерген книгам возен улмаш. Судышто тудым военный службышто лиймыже годым коммунистический пропагандым шармыжлан титакленыт.

Норвегийыште ен-шамыч пушенге шўмым кочкыт

Норвегийыште илыше ятыр ен-шамыч ложашыш пушенге шўмым, регенчым ешарат да киндым пыштен кочкыт. Кум чырык килограмм тыглай ложашыш чырык килограмм тыгыдемдыме регенчым ешарат.

Снимкыште: Английский нелэ танк-шамыч походышто.

ЙОЧА-ШАМЫЧЛАН У КИНОФИЛЬМ

„БРАТ ГЕРОЯ“

1940 ийыште „Союздетфильм“ студий йоча-шамычлан „Брат героя“ лўман у кинофильмым луктын.

Ик гана 5-ше „Б“ классышке (тиде чылажат Северысе изи Северянск олаште лийын) у тунемше толын. Урок тўналмек, туныктышо у тунемшын фамилийжым йодеш. „Черемыш Геннадий“ тудо рвезе пелешта. Пўтынь класс куанен кая. Вет тиде фамилий манме увер шарлымек Геша ваштaлтын, начар тунемаш тўналын. Тудо школьница Аня Бaратовалан чыла раш каласкален пуэн: „Тый ала шкемым пагалыкташлан тыге ыштенам шонет? Уке. Просто шканем лийын...“ Летчикын чонгештен толшашыже деч ончыч Геша детдом гыч куржеш. Тудо каток вокте сторожын пöртешыже шылеш, да тужеч хоккейым онча. Вашке чытен кертде рвезе-

БРАТ ГЕРОЯ“ кинофильм гыч ик сўрет.

чылаланат палыме: Северный край гыч Верховный Советыш депутат чапланыше летчик Советский Союз Герой Климентий Черемыш улмаш. „Тиде Климентий Черемышын шольыжо“ — манын пўтынь класс шонаш тўналеш. 5-ше „Б“ класс Геша Черемыш ден моктанен. Тудым геройын шольыжо улмылан велэ огыл, сайын тунеммыжланат, хоккей дене чаплын модмыжланат пагаленыт.

Климентий Черемышын у беспосадочный перелетшо нерген увер толмек, Гешан чапше адакат кушкын. Но „Климентий Черемыш Северянскыш толеш“ шамыч дене пырля модаш куржеш. Тудо вўдыш пурен кайше Аня Бaратовам шупшын луктеш, а шкеже пурен кая. Тунам Гешам куржын толын шушо летчик Климентий Черемыш утара да гостиницыш нангая. Геша летчиклан чыла каласа, кузе тудо шольыжо лийын. „Шойышташ ок йöрö...“—летчик тудлан ойла. Ик тылзе черле кийымек, Геша адакат школышко пöртылеш, тудым куанен вашлийыт. Фильм Климентий Черемышын письмажым лудмаш дене пыта.

Теве „Брат героя“ фильмын кўчык содержанийже тыгай.

Шкенан элыште

Гимнастика дене юный чемпион-шамыч

Кодшо кечылаште Москваште юный гимнаст-шамычын всесоюзный соревнованийышт эртен.

Гимнастика дене СССР чемпион лўмым 349 номеран Московский школышто тунемше Слава Манин ден Харьковский школышто тунемше Клара Колесник налыныт.

Мамонтын вуйконгражым муыныт

Шукерте огыл „Красный Октябрь“ колхозысо (Ростовский область) колхозник-шамыч Дон вўд гыч мамонтын вуйконгражым луктыныт. Тудо 100 килограмм нелытан.

Ўмаште тиде верыштак носорогын вуйконгражым муыныт улмаш.

У школа

Хабаровский край, Комсомольский районысо Бичи стойбищыште 80 нанайский йочалан начальный школым ыштыме. Школышто фчзкультурный зал, пионерский пöлем уло.

Пире дене кучедалын

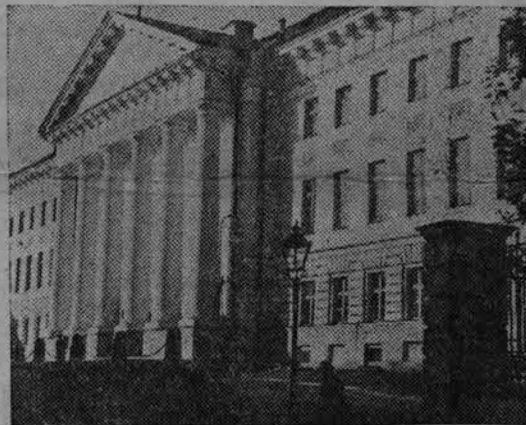
„Путь второй пятилетки“ колхозын (Чигинский область) йўд оролжо Дементьев колхоз урем дене кайшыжла вўта вокте кенета йўкым колын. Дементьев тунамак тушко миен да шорык ўмбак кержалтше пирым ужын. Нунын коклаште кучедалмаш тўналын. Дементьев пирым пылшыж гыч кучен кушкыжын шинчын. Кредалмаш кужун лийын. Варажым Дементьев пирым пырдыж вокте ишыктымек, ўштыж дене пиктен пуштын.

КЎЧЫКЫН

● 3 январьыште Якутийыште 50 градус йўштö лийын.

● 1940 ийыште советский спортсмен-шамыч 178 всесоюзный рекордым установитленыт.

● Шукерте огыл Ленинградский областьысе Кончанское селаште русский полководец А. В. Суворовлан памятникым почмо. Памятник почмо годым кугу митинг лийын.

Тарту оласе университет (Эстонский ССР).

Пустыньысе война

Тений шыжым итальянец-шамыч шкеныштын Ливий колонийыштышт моторизованный частян, верблюдан, кавалерияк да авиациян кугу армийым погеныт да Египет границым вовченыт. Нуно Соллум портовый олам налыныт да Египетский побережьыште кугу английский базым — Сиди-Барраныным налын, умбаке восток велышке каеныт. Тидын деч вара итальянец-шамыч наступленийым чарненыт Сентябрь тылзе гыч, военный действий разведывательный отряд-шамычын да авиаций действийын столкновенийышт дене гына лиеденыт.

Римыште улшо иностранный корреспондент-шамыч шукерте огыл итальянский колоний министерствын представительже деч: „Грациани маршал кунам ливийско-египетский велышке угыч наступленийым тўналеш?“ манын йодыныт. Германский „Франкфуртер цейтунг“ газетын корреспондентше теве мо нерген увертареныт:

Пустыньышто военный операций-шамычым ышташлан шуко нелылык уло да тиде операцийлан чот ямдылалташ кўлеш. Эн первыяк, транспортный связьым саемдаш да армийлан вўдым пуэн шогаш кўлеш, вўд укелык положенийым нелемда. Тидлан лийынак эя ончыч пустынь гоч корным ышташ кўлеш.

Кодшо кок тылзе жапыште шуко тўжем итальянский солдат-шамыч корным пеш нелэ условийыште ыштеныт. 10 кече дене кидым-шўргым мушкын кертын огытыл. Автомашина-шамыч пеш вашке локтылалтыт. Чыла вере ошма: тудо пўтынь капыш, шинчашке, моторышко, снаряжевийышке пура.

Бардий (Ливий границыште улшо итальянский укрепленный пункт) гыч Сиди-Барранныш шумеш кайше 120 километр кужытан корным ышташлан пеш мўндырч кўйым да моло материал-шамычым шупшыкташ кўлын. Неприятельский авиаций эре налетым ыштылын гынат, тиде корным пустынь гоч ыштен шуктымо.

Кызыт корно ыштыше ен-шамычлан чыла продуктым да утларакше вўдым намияш логалеш. Боеприпасым, вўдым, кочкышым да чыла кўлеш ўзгар-шамычым 500—600 километр кокла гыч, Бенгази гыч намият.

Моторизованный обоз-шамыч солдат да мотор-шамычлан кажне кечын шуко шўдö километр кокла гыч вўдым шупшыктат. Если кечыште ик енглан 3 литр вўд дене шотлаш гын, 100 тўжем солдатлан кече еда 500 тонн вўд кўлеш. Бардия да Сиди-Баррани коклаште кажне кечын кок велышкат тўжем дене автомашина-шамыч вўд дене коштыт.

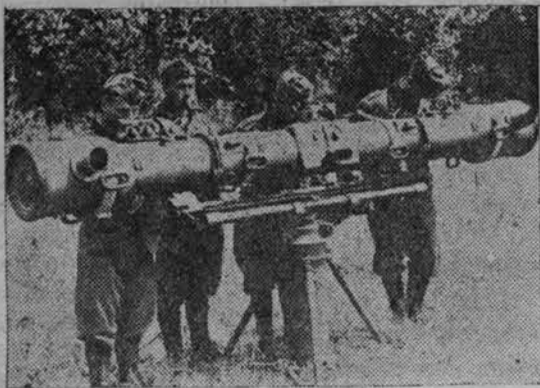
* * *

Англичан-шамычат жапым арам йомдарен огытыл. Нуно Уэйвела генералын командоватлымыже почеш английский, индийский, австралийский да новозеландский войска-шамыч гыч эркын кугу армийым погеныт. Нунын шке могрыштышт кўртньö корно лийын. Поезд-шамыч Александрия ола гыч (Египетыште английский армийым снабжатлыше эн тўнг база) войска-шамычым да боеприпасым фронтыш 8 час жапыште намиен шуктеныт. Нуно контрнаступленийлан пустыньысо ошма гыч каяшлан келыштарен ыштыме танк да грузовик-шамыч дене пайдаланеныт.

9 декабрьыште волгалтшаш годым английский войска-шамыч походыш тарваненыт да итальянский войскам пўчкын, пленный-шамычым да сар ўзгарым поген налын Сиди-Барраным налыныт. Тиде операцийлан тенгыз гыч британский военно-морской вий-шамыч полшеныт.

Итальянец - шамычлан ик арня жапыште тўжем дене пленный-шамычым йомдарен чакнашышт логалын.

Н. АФАНАСЬЕВ.

СНИМКЫШТЕ: Итальянский солдат-шамыч зенитный батарейын дальномерже воктен. ТАСС фото.

Албанский фронтышто. СНИМКЫШТЕ: Албанийыште итальянский авиационный база. ТАСС фото.

ПОГРАНИЧНИК

Шога пограничник,
Кучалын винтовкым;
Онча ӧрдыж элыш —
Граница вес велыш.
Буржуй-шамыч элым
Онча шыдешкалын,
Вет тушто шемер-влак
Илат орланалын.
Шинчажым кусарыш
Шке элже велыш.
Тӱсшат вет вашталте
(Боец шыргыжале):
Шуйна кӱртньӧ корно
Шийла чолгыжал,
Шога тӧй гай шурно
Мардеж ден лӱшкалт.
Эрта паровозшо,
Ходешыс совхозшо,
Эртат ола-шамыч,
Эртат энер-шамыч.
Чыла ты мемнан—
Советский элнан.

Тудым пограничник
Сакла тушман ӧрчын.

Тушман мемнан садыш
Война ден толеш гын,
Она пурто элыш,
Ӱштына пуран семын.

Якимов Миша.
Параньгинский район,
Куракинский средний школа.

ТЕҤЫЗ ВОКТЕНЕ

Шып шогем теҥыз воктен
Кӱй скала коклаште.
Модеш ошын койылден
Чайка вӱд ӱмбалне.

Сылне-сылне теҥыз ден:
Толкын теҥыз-вач куржеш,
Йук шарла тораш шоктен—
Пароход кас веч толеш.

Оҥыш шып мардеж пуа
Чайка ончылнем модеш.

Чапле кипарис уа
Шокшо юж ден нералеш.

Ончылнем кия Машук)*
Тудым тӱткын мый ончем.
Нигунам каймем ок шу —
Теҥыз, тыйым йӧратем.

Сергеев Миша.
Сотнурский район,
Кужерский средний школа,
9-ше класс.

*) Машук — Крымысе курык.

ШЕФ-ШАМЫЧ
Параньгинский район, Куракинский средний школын 9-ше „А" классыштыже тунемше БОГДАНОВ АЛЕКСЕЙЫН сӱретше.

ПОП ДЕН ЛАКЕ

(Йомак)

Иленыт поп ден ватыже. Нунылан тарзе кӱлеш лийын. Поп тарзым кычалын кая, Лаке лӱман еҥым вашлиеш.

— Мый декем тарзылыкеш миет?— поп йодеш.

— Мием. Только мыйым вурсаш огыл.

— Йӧра, ом вурсо.

Изиш илымек, пайрем шуэш.

— Лаке, пайремлан шылым ыште. Вӱта ӱмбач ик ӧндалтыш шудым волто да кудо ушкалже шудо деке мия, тудыжым шӱшкыл.

Лаке поп ойлымыла ышта. Чыла ушкалат шудо дек мият, Лаке чылаштымат шӱшкылеш, вара пӧртыш пура да ойла:

— Бачышка, чыла ушкалет шудо дек толын, мый чылаштымат шӱшкылым.

Поплан вурсаш ок лий:

— Ну, Лаке, Лаке. Тыгежак ок кӱл ыле.

— Вурсетак мо вара?—ойла Лаке.

— Огым да, тыгежак ок кӱл вет. Тугеже ынде шинчалтен опто.

Пайремышт шуэш, поп ден ватыже уна-шамычым пеш сай ончен колтат, шкештат вунын дек уналыкеш мияш ӧрат.

Вес пайремат шуын. Поп ден ватыже имне дене уналыкеш каят. Поп Лакелан ойла:

— Тый омсамак чот ороло.

Лаке пӧртыш пура да шонен шинча: мом ыштышаш? Вара попын вес имныжым кычка, омсам чыла луктеден терыш опта да поп ден ватыж дек кудалеш. Кая, кая, миен шуэш. Поп вате окна гыч ужеш да поплан ойла:

— Бачышка, уна Лакет омасам оптен да толеш.

Поп чара вуйынак куржын лектеш:

— Лаке, мом тыге ыштет?

— Омсасам оролем. Вет тый омасам велэ орол аш шӱдышыч. Адак мыят тендан дене пырля пайремым ыштынем, а омасам нигӧ ок шолышт. Поп имньыжым кычкыкта да мӧҥгеш велыш пеш чот кудалеш, а Лаке почешыже. Миен шуыт, Лаке чыла омасам мӧҥгеш верыштыжт шогалтылеш, а поп вургемжым онча: вор-шамыч чыла эрыктен лектыныт.

Эрлашыжым эрдене кок имньым кычкен, поп ден Лаке шудо дек каяш ямдылалтыныт. Тулуп чияш пӧртыш пурат. Попшо ойла:

— Киндым налына мо?

— Ок кӱл,—ойла Лаке,—ме сейчас толын шуына. Поп лектын каймек, Лаке тулуп йымакыже ик сукыр киндым чыка.

Шудо деке ятыр жап каеныт. Шудым оптеныт да мӧҥгешла толыт. Кечат шинчын. Попын мӱшкыржат чот шужен. Тудын пижгомжат камбозын кодын. Попын пижгомжым налаш волымо гутлаште Лаке торта пунчалтышым руал колта да поплан ойла:

— Мыйын торта пунчалтыш кӱрлын.

Поп Лакем ялыш покта. Лаке кая да кандрам конден, тортам пунчалеш. Нуно адак шудо ӱмбак кӱзен шинчыт да каят. Лаке кинде сукыржым пурын кая, поп тидым ужеш.

— Мом пурат?—йодеш поп.

— Шудым пурам.

Попат пураш тӱҥалеш да ойла:

— Ок кай,—манеш. А Лакеже:

— Шужет гын, пеш кая.

Вашке ялышке шуыт. Ик пӧртышкӧ малаш пураш йодыт. Лаке поп деч ончыч имньыжым туара да пӧртышкӧ пурен, оза кувалан ойла:

— Кочкаш погет гын, попым ик гана велэ кычкырал,—манеш.

Поп пура, оза кува кочкаш поген ямдылен.

— Ну, бачышка, кочкаш шич,—оза кува ойла.

— Ай, кочмемже ок шу да.

Вара оза кува Лакем кычкыралеш:

— Кочкаш шич!

Лаке тунамак ӱстел коклаш пурен шинчеш.

Кочменге чыланат малаш возыт. Оза-шамыч пеш чот малат, а попын мӱшкыржӧ пеш чот шужен. Тудо Лакелан шыпырак ойла:

— Лаке, Лаке! Мыйын мӱшкыр пеш чот шужен.

— Теве чуланыште руашым коч.

Поп чуланыш пура да кок кидге руаш кӧршекыш шурал шында, руашеш кок кидшыге пижеш.

— Лаке, Лаке! Кид пижын, мом ыштем.

— Комака воктен лупшал.

Попетат руаш кӧршекым комака воктен уло кертмын лупшалеш. А комака воктен шоҥго кува мала улмаш, тудо чылт руашэн пытен. А Лаке шыпырак ойла:

— Вет ынде тыйым судыш пуат!

Поп тарвана да йӱдым шотлыде мӧҥгышкыжӧ куржеш. А эрдене Лаке мален кынелешат, чыла: шудыжымат, имньыжымат, теркымат ужален, поп дек куржеш. Поплан ойла:

— Имнет-мочет чыла шупшын нальыч да ӱмбачше судышко пуат, эрла толын, поген наҥгаят.

Поп нигуш пурен каяш ӧрынат, куважлан ойла:

— Сукарам кошто, таче йӱдым Лаке деч шып шылын куржына.

Поп вате сукарам ыштен ик кугу мешак тич оптен шында. А Лаке шылын нерген ойлымыштым колын, да саде сукаратым мешак гыч пӧрт йымак почкалтен, шкеже пурен шинчеш. Йӱдым поп ден ватыже помыжалтыныт:

— Айда, бачышка куржына, Лаке чотак мала.

Поп мешакым тупышкыжо сака да куржеш. Ял ятыр шеҥгелан кодын. Ты гутлаште Лаке изирак йӱк дене кычкыра:

— Шогыза-а-а!

— Бачышка, теве поктат!

Изиш лиймек, чотырак шокта:

— Кучыза-а-а!

— Пытена вет, кува! Сукаражат пеш нелэ!

А Лаке адакат:

— Попым кучыза-а!

Поп энер тӱрыш куржын мия да каласа:

— Тетла ик ошкылымат ыштен ом керт... Ноенам... Айда ушнэ киндым пурлына.

Мешакым руден колтат—тушто Лаке шинча.

— Ну, Лаке, Лаке, тыгежак ок кӱл ыле.

Малаш возыт, Лакем сер воктен пыштат, а поп ден ватыже йыгыре возыт. Лаке йӱдым кынелешат, поп ватым шке олмышкыжо пышта, а шкеже поп вате олмыш возеш.

Вара Лаке попым кычкыра:

— Бачышка, теве Лакет пеш чот мала, айда вӱдыш шуэна.

Йӱд пычкемыш, еҥ тӱсымат палаш ок лий. Поп ден Лаке поп ватым кид гыч йол гыч кучат да „патшу у!" шоктыктен вӱд покшек шуат. Поп сайрак ончал колта, шке ватыже олмеш Лаке шога, да попат ӧрмыж дене комдык вӱдыш шуҥгалт пурен кая. Лаке шкет кодеш.

ШИБАКОВ ВАНЮ возен налын.
Йошкар-Олинский район.

ИНДУС ПОЧЕШ

(ОЙЛЫМАШ)

Шокшо кеҥеж кече. Оярын. Олыкышто кушко ончалат—чыла вере шинчалан канде, йошкарге, нарынче, пеледыш-шамыч койыт. Нуно олыкыш тамле пушым шареныт. Чодра могыр гыч кайык - шамычын мурымышт шокта. Мардеж коклан „выж-ж" пуалеш, пеледыш-шамычым лӱҥгыкта.

Ме, визытын погынен, мӧр погаш каяш лекна. Ял мучашыш шушашна годым мемнам Йыванын Эчей шольыжо поктен шуо. Тудо але изи—шым ияш веле. Садлан ме тудым ноя манын намияш ыжна решитле.

— Эчей, тый код. Ме вет мӱндӱ-ӱ-рк каена,—сӧрастарынеже Йыван.

— Тыланет мӧрым садак кондена вет,—ме тудым кодашак тӧчена.

Эчей нимом пелештыде шоген кодо. Тудо мемнам горизонтеш йоммешкына ончен шоген да мӧҥгышкыжӧ куржын.

Ме чодра покшелнысе пеш чечен олыкыш пурышна. Пеледышыже кунаре! А мӧржӧ! Олык покшеч памаш вӱд йоген кая, ӧрдыжыштӧ чашкер. Ме мӧрым поген ситарышнат, чашкерым энеж дек пурышна.

— Индус! Индус!—кудыжече мучко Эчей кычкырен курышталеш. Кидыштыже кинде шултыш. Изажешамыч кодаш каеныт гын, Эчейын каймыже ок шу мо?

Ала-кушечын пакча могыр гыч Индус кудал толын. Шӱлештеш... Эчей шынчырым муын кондыш, пийын шӱйысӧ шӱштыш пижыктен шындыш, да изаш почеш каяш лекте. Ял—шеҥгелне. Индус ӱпшыч-ӱпшыч ончык кая, Эчей тудын почеш куржеш. Тудо шона: вара чынак изам муам гын?

... Теве нуно чодра тӱрыш шуыч. Индус олык велышке шупшеш. Тудо кадыр корным ыштылын, ончыкыла ончыштын, ӱпшынчын кая, Эчейым мӧҥгыш кошт кошта. Вот чевер олыкыш лектыч. Олыкыштыла Йыванмытын куанен мурымо йӱкышт шокта. Индусат, Эчеят шижыч: нуно тиде олык деч мӱндырнак огытыл. „Ам-ам! Ам-ам-ам!"—пий йӱк шергылте. Йыван шӱшкалтыш. Эчей Индус почеш куржеш. Чашкер. Умбалнырак йоча-шамыч койыт. Нуно Эчей ден Индусым раш ужыт.

— Вот герой-шамыч!—Пӧтр чытен кертде кычкырале.

Чыланат Эчей йыр погынышна, кузе тышке логалме нерген йодыштына. Эчей изиш ноен гынат, чыла каласыш. А Индус шып колышт шинча, южгынам „Чын, чын" маншыла койын, почшым луга.

— Теве! Тидым пограничник-шамычлан ямдылаш кӱлеш. Молодец, Индус!—пийым ончыктен Миклай каласыш.

— Ынде тудым эше сайынрак туныктена,—Йыванат куаныш. — Тудым Йошкар Армийлан пуэна!

Эчейлан чыланат шкенан тамлырак мӧрнам, энежнам, киндынам пуышна, тудым тыгай сайын пукшышна. Ме чыланат шоналтышна: ынде Эчей изиак огыл, тудо келгын шонен мошта, ушан еҥ лиеш. Шаҥге „Она намие" манын шонымыланна ушна дене шкаланна шке ӧпкӧлена, а кызыт кузе каласыме шуэш:

— Коч, Эчей, да мемнан дене пырля айда!

Поликарпов Семен.
Куженерский район,
Иван Сола ял.

4

Йошкар-Ола 6-шо номеран школысо 6-шо „А" классын пионерский активше. Фото **М. Чуршуковын.**

Иисус Христос лийын мо?

Евангелийыште Иисус Христосын шочмыжо да илымыже нерген возеныт. Вара чынак Христос илен мо?

Мемнан эран первый курымлаштыже юмылан ӱшаныдыме шуко греческий, римский, еврейский да моло калык писатель-шамыч иленыт. Нуно шке произведенийлаштышт тудо жапыште илыше шуко деятель-шамыч нерген возеныт. Христос нерген ик мутымат возен огытыл. Тудо жапыште илыше еврейский писатель-шамыч—философ Филон, историк-шамыч—Иосиф Влавий ден Юст первый курымысо Палестиныште религиозный илыш да тунам лийше событий-шамыч дене чот интересоватленыт. Нунын жапыштышт Христос ила ыле гын, нуно тудын нерген обязательно мом-гынат возат ыле.

Эн ондакше христиан-шамычат Христосым айдемылан, исторический деятельлан шотлен огытыл, тудын мланде ӱмбалне илымыже нергенат нимат возен огытыл. Нуно Иисусым сверхестественный существолан, кава гыч толын „утарышылан" шотлен возеныт. Тышеч раш: тудо жапысе христиан-шамыч Христосым шкештат мланде ӱмбалне илыше айдемылан огыл, а юмылан шотленыт.

Изиш варарак гына, II курымын тӱҥалтышыштыже, евангелийлаште Христосым кок семын ончыктат: тудо айдеме гае да юмо гае маныныт, вес семынже—айдеме тӱсан юмо, манаш тӱҥалыныт. Но чынжымгын, тыгай существо лийын кертын огыл.

Евангелиеш Иисус Христосын илымыже нерген чыла шке гыч шонен луктеден, йоҥылыш возеныт. Садлан евангелийлан ӱшанаш ок лий.

Чынжым Христос мланде ӱмбалне нигунам лийын огыл, да лийынжат кертын огыл. Христос нерген ойлымаш—йомак веле.

Тиде йомак-шамыч юмылан ӱшаныше шемер-шамычлан энгекым веле кондат: юмо, ия, ангел уло манын ӱшандараш тӧчат.

Кодшо курымын тӱҥалтышыштыже тулым, шенын да тул кӱйын полшымышт дене луктыныт. Колымышо ийлаште гына сера дене ыштыме спичка лектын. Тудо кучылташ йӧнанжак огыл улмаш. Спичкым ылышташлан тудым лӱмын химический растворышко колташ кӱлын.

Политический демонстрацийыште участвоватлымылан 1833 ийыште немецкий химик Иоганн Камерерым тюрьмаш петыреныт. Тудлан шке камерыштыже химический опыт-шамычым ыштылаш разрешитленыт, да тудо спичкым у семын ышташ шонен. Камерер фосфор улман веществом шонен луктын. Ты веществом козыра оҥаш удралме дене трений лийын да тул ылыжын. Туге гынат, фосфорный спичка опасный, тул вашке пижын кертеш. Адакше фосфор—ядан вещество, садлан фосфорный спичкым ышташ йӧсӧ.

Кудымшо ий мучаште шведский спичка лектын. Тудо лӱдмашан огыл улмаш: фосфор деч посна ыштыме. Садлан тудо чыла вереат шарлен.

Молан еҥ-шамыч шола йол дене движенийым тӱҥалыт

Древний воин шола кидешыже щитым кучен, тудын дене шӱмжым петырен. Оружиян пурла кидым солалтыме годым, ончыко эреак шола йол дене тошкал шогалаш логалын. Тиде привычка—движенийым шола йол дене тӱҥалаш—кызыт мартеат аралалт кодын.

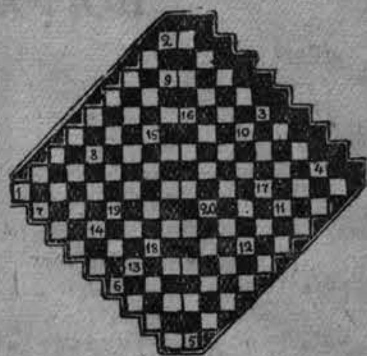
ЯРА ЖАП ГОДЫМ

ЧАЙНВОРД

Мут-шамычын значенийышт:

1. Руш художник. 2. Полярный исследователь. 3. Музыкальный знак. 4. Южный полюс йыр кийыше материк. 5. Циркысе сцена. 6. Шергакан кӱй. 7. Пушка гыч але винтовка гыч иканаште лӱймаш. 8. Летчик. 9. Квитанций. 10. Оружий. 11. Африкысе эҥер. 12. Французский мореплаватель. 13. Чер. 14. Пушеҥге. 15. Кораблысе повар. 16. Фотоаппаратын маркыже. 17. Руш полководец. 18. Турцийысе эҥер. 19. Советский южный порт. 20. Планета.

Володя Токмурзин.
Татарский АССР,
Бимский средний школа.

Шахматный партийым тӱрлӧ семын модаш тӱҥалаш лиеш, вес семынже, дебют шукотӱрлӧ уло. Но ме палена: партий тӱҥалтышыште—дебютышто фигура-шамычым модышыш эн писын пуртымаш шахмат дене модмашын ик тӱҥ принципше лийын шога.

Дебют-шамычым квалифицированный шахматист—теоретик-шамыч тӱҥ шотышто кок группылан шелыт. Первый группыш гамбитный*) (жертвым ыштен модман) тӱҥалтыш-шамыч пурат. Жертва верч (пешка але фигура верч) модшо-шамыч гыч иктыже король ӱмбак атакылан йӧным, сайрак развитийым, але иктаж могай вес преимуществым налеш. Кокымшо группысо дебютлаште кучедалмаш позиционный характеран улеш. Тидын годым, жертва деч посна писын развиватлалтын, модшо-шамыч шке фигурыштын действийыштлан шукырак полем налаш тыршат.

Тӱҥалше шахматистлан шуко тӱрлӧ дебютный вариантым зубритлымаш нимогай полышымат пуэн ок керт, механически зубритлымаш шке шонен моштымаш ден инициативым гына йомдарен кертеш. А шке инициативым развиватлымаш тӱҥалше шахматистлан эн важне улеш. Садлан эн ончычак дебютышто развиватлалтмын общий принципше-шамычым келгын усвоитлыман. Кеч могай партийымат (утларакше модын колтымо партийым) анализироватлымаш кугу пolышым пуа, шке титакым ужаш да муаш туныкта.

*) Гамбит мут—итальянский daré il gambetto мут гыч лектын. Буквально кусарымаште тудо йолым тореш шынден шӱртньыктарымаш лиеш.

Дебютышто модмаш

„Шахмат дене модмашын тӱҥ принципше-шамыч" нерген возымаштына ме тӱҥалтышыште кузе развиватлалташ кӱлешым разбиратлышна. Нине принцип-шамыч деч кораҥмаш партийым модын колтымашке шукта. Йоҥылыш модмашын ойган результатшым шуко примереш ончыкташ лиеш. Теве ик пример:

1. e2—e4 e7—e5
2. Cf1—c4 d7—d6
3. Kg1—f3 Cc8—g4
4. Kb1—c3 a7—a6
5. Kf3:e5 Cg4:d1
6. Cc4:f7+Kpe8—e7
7. Kc3—d5×

Шеме-шамыч 5-ше ходышт дене ош ферзьым огыт нал гын, нуно ик пешкым гына модын колтат ыле.

Палыме шахматист Макензин ик тыгай партийже уло:

Макензи №

1. e2—e4 e7—e5
2. Cf1—c4 Kg8—f6
3. d2—d4 c7—c6
4. d4:e5 Kf6:e4
5. Kg1—e2 Ke4:f2
6. O—O Kf2:d1
7. Cc4:f7+Kpe8—e7
8. Cc1—g5×

Шеме-шамыч конь дене f2 пешкым тудлан кочкыныт: ош король коньым кочкеш гын, шем ферзь h4 гыч шахым пуэн c4-ште шогышо ош слоным кочкеш. Но тышлат ошо-шамыч эн шерге фигурыштым чаманыде, шем корольым атаковатлат да матым пуат. Икманаш, кунам атака кӱлеш результатым пуа, тунам нимогай жертва ончыланат шогалме ок кӱл. Мутат уке, жертвоватлыме деч ончыч раш расчетым ыштыман, противникын ошибкым ыштымыжлан нигунамат ӱшаныме ок кӱл.

Дебют нерген раздел пеш кугу. Тидым келгын учебникыште тунемман. Газетын страницылаштыже чылажым возаш йӧн уке. Пытартышлан иктым каласыман: кеч могай дебютный вариантым тунемме годым, кажне ходым почела тунемаш огыл, а вариантын тӱҥ идеяжым палаш тыршыман. А идеям палымек, ход-шамычым муаш нелэ огыл. **Н. Цветков.**

* * *

ЙОЧА-ШАМЫЧ! Мемнан печатлыме шахматный задача-шамычлан шкендан ответдам редакцийыш колтылаш тӱҥалза.

Книга комым кузе ыштат

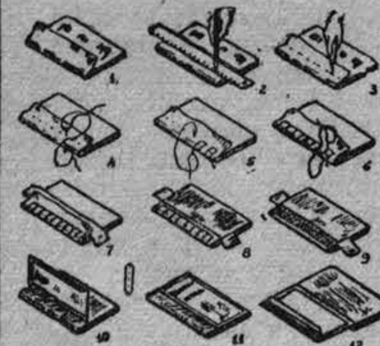
Книга ком ышташлан эн тыгылай ӱзгар-шамыч кӱлыт: кӱзӧ, вашкӱзӧ, вӱрж, име да линейка. Тыгак кагаз, картон, книга ком ыштышаш коленкор але вес материй, пентыде шӱртӧ, клейстер, столярный клей кӱлыт.

Ик лист кагазым налза да тудым пелыгыч лук тодылза, вара тудын кӧргыш книгам пыштыза. Варажым 6—7 сантиметр кумдыкан материй ластыкым налын, тушан клейстерым шӱрыза да 1-ше сӱретыште ончыктымо семын кагаз ӱмбалан пыжыктен шындыза.

Ластык кошкымек тудын ӱмбалан карандаш дене ургымо линийым ыштыза, линий тӱр деч 1 сантиметр тораште лийже. Линий мучко вӱрж дене икте весышт деч 2 сантиметр тораш рож-шамычым ыштылза (2 ден 3-шо сӱрет).

Ик шӱртӧ дене веле, ластык гоч кок гана пӱтыралын, ик рож гыч кок гана лукын ургаш кӱлеш. Кок могыржымат кок гана ургыман. Шӱртым пентыдын шупшса да кок мучашге кылтен шындыза (4, 5 да 6 сӱретым ончыза).

Ком ышташлан картоным пӱчкын лукса. Пӱчкын лукмо картонын кутышыжо книга кутыш дене тӧр лийже, а кумдыкшо книга деч ик сантиметрлан аҥысырак лийман. Картонкым тӱржӧ гыч материй ластыкеш книган кок могырышкыжат клеитлен шындыза; ургымо линий деч пел сантиметрлан ӧрдыжешырак да материй йымак кагаз пӱчкышым пыштен ургаш кӱлеш (7 ден 8 сӱрет).

Варажым ургымо материй ластык ӱмбалан переплетный коленкорын але вес чӱчкыдӧ материйын 6—7 сантиметр кумдыкан ластыкым клеитлат. (9 сӱрет).

Картон йымаке ик лист кагазым пыштыза да книгам кошташ пыштыз· книга ӱмбалан иктаж-могай нелэ ӱзгарым пыштыза (кӱжгӧ книга-шамычым, оҥам, утюгым, молымат).

Картон тӱр 3 сантиметр лопкытан тӱрлӧ тӱсан кагаз ластык дене вӱдылалтын клеитлалтеш. Кагаз ластыкым лач книган могыржо-шамыч кутышым пӱчса да пелыгыч лук ыштен, лукыштым 10 сӱретыште (пурлаштыла) ончыктымо семын пӱчса. А вара нуным йытыран картон-шамыч тӱреш клеитлыза, эркын-эркын кагазым парняда дене шупшса.

Кок могыржыланат книга ӱмбалан пӱчкын лукса. Книга ӱмбал чыла велчат картон деч кум миллиметрлан изи лийман. Картон йымалан клеитлен шындышашлык кагазат тыгай кугытанак лийман. Книга ӱмбалым клеитлен шындымек, ком йымаланат кагазым клеитлыза (11 ден 12 сӱрет).

Книга ком ямде. Ынде книгам кошташ кӱлеш. Тидлан лийын книга ком йымаке ик лист дене кагазым пыштыза да книга ӱмбак иктаж-могай нелэ ӱзгарым пыштыза. Кошкымешкыже книгам тыгак кийыктыман. **Е. Федорова.**

(„Пионерская правда" гыч.)

Йоҥылышым тӧрлатена

„Ямде лий" газетын 57-ше номерын 4-ше страницыште „Китын малымыже нерген" статьян пытартыш абзац мучашыште тыге лудман: „Вӱд йымалне умшам петырде кочкышым нелеш гынат, кукш логарыш вӱд каен ок керт". РЕДАКЦИЙ.

Отв. редактор—
П. А. КЛЮКИН.

Э910. 4- (Йошкар-Ола, Маргосиздатын типографийже.